

Lühiülevaade kihnu maalamba säilitamisest 2025.a. seisuga

Anneli Ärmpalu-Idvand – Kihnu Maalambakasvatajate Selts

Eve Rannamäe – Tartu Ülikool, Kihnu Maalambakasvatajate Selts

Kadri Idvand – Kihnu Maalambakasvatajate Selts

1. Pildi/joonise allkiri: Kihnu Maalambakasvatajate Seltsi säilituskarjade (tähistatud punaste südametega) paiknemine 01.01.2025.a. E. Rannamäe, A. Ärmpalu-Idvand, K. Idvand, KMKS 2025.

2. Pildi/joonise allkiri: Kihnu Maalambakasvatajate Seltsi peatõuraamatu aretusjäärade paiknemine 01.01.2025.a. Aretusjäärad säilituskarjades (tähistatud tumesiniste südametega) ja tavakarjades (tähistatud helesiniste südametega). E. Rannamäe, A. Ärmpalu-Idvand, K. Idvand, KMKS 2025.

Kihnu Maalambakasvatajate Seltsi tõuraamatu põhiosa algas 2015.a. tõu tunnustamise aluseks (ametlik PTA otsus 20.01.16) esitatud 118 algpopulatsiooni lambaga. Täna, kümme aastat hiljem on puhtatõuliste kihnu maalammaste arv enam kui kümnekordistunud. Kasutame ranget puhasaretust ning aborigeensete omaduste kompleksse pärandumise jälgimist selektsioonis. Kihnu maalammastel on põline lambapopulatsioon, kes on siin elanud järjepidevalt 3000 aastat. Oluliseks murdepunktiks oli väljasuremisohu viimasel aastatuhandevahetusel, kui Kihnu Maalambakasvatajate Seltsi entusiastid ta sellest päästsid ja alustasid süstemaatiliste teadusuuringutega ning tulemusliku säilitustrateegiaga. See viis aborigeense tõu tunnustamiseni, mis oli pretsedent taasiseseisvunud Eesti Vabariigis ja milleks tuli eelnevalt teha muutusi nii põllumajandusloomade aretuse seadusandluses, ametnike mõttemallides kui ühiskondlikus suhtumises. 2025.a. on KMKS tõuraamatu põhiosas 1332 looma, kellest 995 on jõudluskontrollialustes säilituskarjades, kus toimub puhtatõulise kihnu maalamba taastootmine. Säilituskarju on 37 ja nende arv on aeglaselt stabiilses kasvutrendis. See käib käsikäes huviga traditsioonilise ökoloogilise eluviisi, põlistõu ja pärandoskuste vastu meie ühiskonnas. Kuni milleniumi vahetuseni paiknes populatsioon vaid Kihnus ja Manijal, kus see oli säilinud geograafilise eraldatuse ja konservatiivsete kultuuritraditsioonide tõttu. Nüüd oleme ta levitanud üle riigi, olles populaarsem Lääne- ja Lõuna-Eestis. Nendes piirkondades väärtustatakse enam pärandkultuuri ja traditsioonilist väiketalupidamist. Samuti paikneb seal palju poollooduslikke

kooslusi, mis on põlislamba ajalooliseks koduks. Põlistõug pärandmaastikul on parim variant loodusliku mitmekesisuse ehk elurikkuse loomisel ja hoidmisel. Põlistõuga majandamine tähendab tihedat sidet looma ja loomaomaniku vahel ning säilituskarja pidamine on justkui pelgupaik animistlikule eestlasele endalegi.

Kihnu maalamba tõu arvukus on siiski liiga väike, et uttesid saaks kasutada teistes tõugudes komponendina ilma oma tõu valikupotentsiaali haavamata. Kuna jääralt saame paaritusgrupis ühe paaritusega rohkem järglasi ning aasta jooksul on jäära võimalik korduvalt kasutada, siis on nad sugu teinud oma tõust väljapoolegi. Seetõttu on meil kihnu maalamba ristandeid PRIA andmetel juba mitu tuhat. KMKS-i tõukomisjon on näinud palju vaeva aretusjäärade mitmekesisuse taastootmise motiveerimisega ja seleksiooniga. Saame asjatundlikult soovitada uttedele nii personaalset kui gruppide/karjale sobivat paaridevalikut. Pea kolmandik säilituskarjadest tegeleb lisaks põhikarjale aretusjäärade pidamisega. Kujunenud on kogenud jäärakasvatajad, kes pakuvad neid kasutuseks teistele säilituskarjadele. Meie aretusjäärasid on soetatud ka tavakarjadesse, kus ei peeta puhtatõulisi kihnu maalambaid, kuid kus on eesmärgiks järglastes aborigeensete omaduste levitamine. Kuigi jäärasid on mitmekesisuses valikus, on siin riskikohaks aretusmaterjali (sperma) kogumise, säilitamise ja kasutamise probleemid anatoomilistest, füsioloogilistest ja majanduslikest põhjustest tulenevalt. Seega on tänasel päeval selles ohustatud tõus võimalus vaid elusjäärasid kasutada, neid hoolega valides ja hinnates tulenevalt KMKS-i teaduspõhisest säilitusstrateegiast.

Põhiolemuselt toimub kogu kihnu maalamba populatsiooni säilitamine *in situ* ehk talle omases loomulikus elukeskkonnas. Kui tavaliselt loomaaias ja muuseumis säilitamist peetakse *ex situ* variandiks, siis Eestis suudab nii Tallinna Loomaaed kui SA Eesti Maaelumuuseumite Ülenurmel asuv Eesti Põllumajandusmuuseum tagada samad tingimused kui teistes talude säilituskarjades. Tallinna Loomaaias on toimunud edukad paaritused ning järglaste saamine. Kuna tegemist on põllumajandus- või (tänapäeval semiootiliselt kohasemat väljendit kasutades) majandusloomaga, siis kuulub *in situ* säilitamise juurde selle põlistõu omadustest tulenevate spetsiifiliste saaduste ja võimaluste kasutamine. Lahtiseletatult võime saaduste all välja tuua: vill (ketrus- või viltimistoorainena, kompostimis- või täite/soojustusmaterjalina); karusnahk; liha ja organid; luud ja sarved. Võimalusteks on kasutamine maastikuhooldajana, lemmik- või teraapialoomana, õppeloomana loodusõpetuses ja pärandkultuuris erinevate oskuste omandamisel.